

Впровадження гендерної освіти і розвиток гендерної педагогіки

Кінець ХХ - початок ХХІ століття відзначаються в Україні особливо швидкими і глибокими суспільними змінами, які викликали необхідність майже перманентної перебудови системи освіти та її адаптації до нових реалій й вимог.

Сьогодні ми стоїмо перед проблемою побудови гендерно-чутливого суспільства, у зв'язку з чим змінюються вимоги і підходи до організації навчально-виховного процесу і створення умов для повноцінної реалізації соціально-рольового статусу жінок і чоловіків у суспільстві. В останні роки відбуваються інтенсивні процеси зміни стереотипів по відношенню до ролі жінок і чоловіків у громадській, політичній, економічній, соціальній сферах.

Жіночий рух за емансипацію в запалі радикалізму призвів до псевдоемансипації: жінки стали активно освоювати традиційно чоловічі професії, захоплюватися силовими видами спорту. На Заході багато жінок вважають особистою образою будь-який прояв чоловічої запобігливості, поступки жінці як істоті слабшій. Жінки все ширше залучаються до військової служби. В шлюбно-сімейних стосунках помітне прагнення жінок до диктату, самоствердження через амбіційне підкреслювання рівності з чоловіком. Сьогодні все частіше жінки займають вище службове і соціальне становище, ніж їхні чоловіки. В цих випадках чоловіки почувають себе матеріально й психологічно залежними і це відчуття неповноцінності переживається дуже хворобливо. Особливо суттєвий вплив на соціалізацію молоді, її підготовку до суспільної взаємодії чинять статево-рольові зміни, які відображають об'єктивні процеси, що відмічаються в усіх індустріальних і постіндустріальних культур світу. Найпомітнішими з них є:

1. Злам традиційної системи гендерної стратифікації, різке ослаблення поляризації жіночої і чоловічої соціальних ролей. Традиційний гендерний розподіл праці втратив жорсткість і нормативність, більшість соціальних ролей взагалі не диференціюються за статевою ознакою. Спільна трудова діяльність і спільне навчання значною мірою нівелюють відмінності в нормах поведінки і психології жінок і чоловіків. Звісно, все ще існують переважно чоловічі і жіночі професії, зберігаються відмінності чоловічих і жіночих ролей у сім'ї і т. п. Але вони все частіше сприймаються не як прояв природного порядку речей, а як простий емпіричний факт чи наслідок індивідуальних відмінностей, не обов'язково пов'язаних зі статтю.

2. У політичній сфері змінюються гендерні відносини влади. Чоловіки поступово втрачають монополію на публічну владу. Загальне виборче право, принцип громадянського рівноправ'я статей, збільшення номінального й реального представництва жінок у владних структурах - такі тенденції

сучасності. Це не може не змінити соціальних уявлень чоловіків і жінок один про одного і про себе.

3. Змінюються самі культурні стереотипи маскулінності й фемінінності. Вони стають менш жорсткими і полярними, внутрішньо суперечливішими, що свідчить про їх конструктивістське походження. Традиційні риси в них переплітаються з новими, значно повніше враховується різноманітність індивідуальних ситуацій. І, що особливо важливо, вони значно частіше, ніж раніше, віддзеркалюють жіночу точку зору. Зміни в структурі гендерних ролей позначаються в соціокультурних гендерних стереотипах. Хоч у масовій свідомості нормативні чоловічі і жіночі властивості як і раніше є альтернативними, принцип „або/або" не є однозначно панівним. Багато соціально значущих рис особистості вважаються гендерно-нейтральними. Ідеальний тип „справжнього чоловіка", який завжди був умовним і часто проектувався в минуле, тепер остаточно втратив свою монолітність, а окремі його компоненти, наприклад, агресивність, що раніше вважались позитивними, стали проблематичними і дисфункційними, доцільними лише в певних, суворо обмежених умовах (війна, спортивні змагання тощо). Це сприяє утвердженню погляду на маскулінність як маскарад, виступ тощо.

4. Серйозні трансформації відбуваються в шлюбно-сімейних стосунках. У міру того як старі економічні й соціальні функції сім'ї (виробничий осередок, осередок споживання, основне середовище соціалізації дітей тощо) слабшають, збільшується цінність духовної і психологічної близькості між членами сім'ї. Шлюб усе більше стає індивідуально-вибірковим, укладається за вільним вибором. У сучасному шлюбі значно більше рівності, поняття батьківської влади все частіше замінюється поняттям батьківського авторитету, більш справедливим стає розподіл домашніх обов'язків, психологізуються подружні і батьківські стосунки. Але і стійкість шлюбів на основі психологічної сумісності менша. Зростає варіативність шлюбних стосунків, що відповідає зростанню цінності індивідуальності.

5. Докорінна зміна у ставленні до еротики, сексу, стосунків між статями: крах традиційних сексистських установок стосовно жінок; інтелігенція, а вслід за нею й інші прошарки населення перестають бачити у сексуальності щось ганебне. Сексуальність визнається такою ж невід'ємною рисою особистості, як і всі інші; слабшають культурні заборони стосовно голизни, увійшли в обіг деякі слова, які раніше вважались непристойними; зміна ставлення до тіла пов'язана із загальною зміною ставлення до емоцій. „Виховання почуттів" у сучасному розумінні означає не лише здатність контролювати і стримувати, але й виражати свої почуття, слухати „веління серця". Змінюється характер чоловічої та жіночої сексуальності. Важливий аспект цього процесу - ріст терпимості до гомосексуальності, причому найбільше це проявляється серед молодих і освічених людей.

6. Суттєво змінюється характер соціалізації дітей. Зростає роль товариства однолітків порівняно з впливом батьків. А оскільки шкільне навчання переважно є спільним, це зменшує статеву сегрегацію і полегшує взаєморозуміння хлопчиків і дівчаток, створюючи психологічні передумови для більш рівних стосунків між дорослими чоловіками і жінками в різних сферах суспільного та особистого життя.

7. Зберігається довічна чоловіча потреба відрізнятись від жінок. Дистинкція, відокремлення, відмежування від первісно жіночого, материнського начала - необхідний аспект чоловічої самоідентифікації. Бути чоловіком - значить передовсім не бути жіночим. Маскулінність - це реактивне утворення, протест проти материнської опіки, що розповсюджується пізніше на всіх жінок. Цей розрив необхідний. Надто ніжна і одночасно владна материнська любов робить хлопчика пасивним, непристосованим до життєвих труднощів. Однак це відокремлення хворобливе і травматичне. Один із засобів його психологічного виправдання і легітимізації - чоловіча ненависть до жіночності¹¹.

Важливим соціальним інститутом, що сприяє формуванню і підтриманню специфічних маскулінних цінностей, самосвідомості і стилю життя залишається ієрархічне чоловіче співтовариство. Хлопчика роблять чоловіком не жінки, а інші чоловіки, чи то власний батько, з яким він ідентифікується, чи дорослі чоловіки, що здійснюють над ним обряд ініціації, або співтовариство одностатевих підлітків, які кращі вихователі, ніж батьки, бо вони безжалісні. Групи хлопців відрізняються високою внутрішньогруповою і міжгруповою змагальністю, мають виражену ієрархічну структуру і дисципліну.

Усі вищевикладені процеси дали підстави прихильникам фемінізму 80-90-х років наполягати на повному перегляді всієї системи традиційної освіти у зв'язку із здійсненням у ній ранньої гендерної стереотипізації на основі сексистських установок, широко легалізованих у науковій літературі. На патріархальну школу покладалась відповідальність за проведення ідей про творчу обмеженість жінок, формування комплексів „професійної неспроможності”, соціальної депривованості у дівчат. Саме в школі відбувається інституалізація „відтворюючого інстинкту” жінки через експлуатацію політично заангажованих міфів про „материнство” як основу суспільного статусу жінки.

Традиційна педагогіка акцентує увагу на явних біологічних відмінностях між хлопчиками і дівчатками, що в практиці обертається універсалізацією і закріпленням соціально сконструйованих відмінностей, серед яких домінує маскулінний стандарт патріархальної культури.

Традиційне виховання в дошкільних закладах і школах влаштоване так, що дітям не дають відчутти відмінності між чоловіком і жінкою, особливо що стосується психології статі. Вони до 6-7 років перебувають у закладах, в яких абсолютно не враховуються статеві відмінності. Наприклад, малюків усіх разом садять на горщик. Майже те саме відбувається в школі, де діти постійно навчаються пліч-о-пліч і виховуються врівні. Розвиток жіночої суб'єктивності та ідентичності витіснені в ній на периферію, не враховуються в складанні навчальних планів, методик і програм.

Традиційна статоворолева соціалізація дівчат і хлопців, у якій активно бере участь школа, продовжує відтворювати патріархальні стереотипи взаємодії статей у суспільній і приватній сферах. Ці стереотипи все частіше вступають у суперечність з реальними трансформаціями гендерних відносин у сучасному українському суспільстві, стають на заваді розкриття індивідуальностей, рівноправ'я статей, стійкого розвитку демократичних відносин. Не дивлячись на всі спроби виглядати „особистісно зорієнтованою”, така педагогіка може бути тільки імперативною в своєму прагненні відпрацювати єдиний гендерний конструкт, підганяючи під нього всіх.

Педагогіка, позбавлена гендерного кругозору (чи гендерного виміру), нічого іншого запропонувати не може. Теоретичні розробки статевого виховання за радянських часів торкались в основному не гармонії міжстатевої взаємодії в рамках моделей поведінки, а врахування особливостей юнаків і дівчат у їх вихованні як представників їх статі. Подальші гендерні дослідження в галузі прикладної психології здійснювались в рамках концепції статевого диформізму.

Не дивлячись на розуміння відмінностей між дітьми різної статі в здібностях, інтересах і нахилах, особливостях поведінки, педагогіка й досі залишається безстатевою.

Безстатеве навчання і виховання викликало і викликає сьогодні в багатьох психологів, нейрофізіологів і педагогів занепокоєння щодо спотвореного виховання хлопчиків і дівчаток і неадекватності способів їх навчання, а в підсумку - розвитку їх особистості. Але і хлопчики, і дівчатка не розділені глухою стіною, проявляючи себе в спілкуванні як носії існуючих в їх уявленні особливостей статі. Статева сегрегація співпадає з прагненням звернути на себе увагу представника протилежної статі, який сподобався, і(або) ствердити себе як представника своєї статі в очах не тільки одностатевих однолітків.

До чого це призвело?

У чому полягає безпека?

Що вже фактично з перших років життя людини між чоловіком і жінкою закладається прірва непорозуміння і неприйняття на особистісному рівні.

З дитинства у хлопчика формують поняття, що мужність – це культ сили. А жіночність, з позицій молодих людей, – виключно покірність, сентиментальність, плаксивість (якщо захоче).

Проаналізуйте фільми, комп'ютерні гри, особистий приклад старших – вони говорять самі за себе.

Безпеку несуть в собі засоби масової інформації, низькопробні сучасні публіцистичні і пізнавальні літературні видання.

Оксана Кісь зробила аналіз сучасних “Енциклопедії для хлопчиків” і “Енциклопедії для дівчаток”. Це докладні інструкції “як стати жінкою” і “як стати чоловіком”, але в лапках.

Наприклад: “Розповісти мамі про те, в якому лайні вона опинилася, дівчина не наважується... Ось і обирають дівчата найстрашніший шлях – самогубство”, або – “... взагалі триматися подалі від хижої “протилежної статі”, “вполювати хлопця”, “твій вчитель – друг чи ворог?”, “якщо ми не здатні діяти самостійно... значить ми безхарактерні і безвільні...”².

Виконуючи інструкції так званих енциклопедій, журналів для молодих леді, для підростаючих містерів дівчата і хлопці з дитинства упевнюються у тому, що їх життя це суцільний клубок проблем, який може привести до незворотних спотворень психіки.

У сучасній педагогічній науці і практиці проблема статі вивчена і представлена далеко недостатньо. Відсутність повноцінного гендерного виховання і сексуальної просвіти не лише приводить до відхилень у формуванні особистості, невротичних і поведінкових порушень, нещасливих шлюбних стосунків, але й виявляється часом серед факторів, що призводять до виникнення серйозніших психічних розладів. Не випадково в останні роки гендерна тематика у психолого-педагогічній науці набуває все більшої популярності. Очевидно, що

жорсткі стандарти традиційної культури щодо фемінінності й маскулінності, які проводяться суспільством через школу, є анахронізмом і стають об'єктивною перешкодою для ефективної соціалізації вихованців.

Ми говоримо сьогодні, про бажання жінок і чоловіків бути лідерами, про рівні права і можливості обох статей реалізувати себе у полікультурному просторі. І спостерігаємо таку картину. Чоловіки категорично не хочуть сприймати жінку-лідера, жінку керівника, майже кожний другий підкреслює, місце жінки на кухні. І навіть якщо сьогодні уряд створив умови і законодавчу базу, які забезпечують жінкам і чоловікам рівні права і можливості не кожна жінка готова стати лідером, а головне може ним бути.

Десятиліттями тобі казали “Бо ти – жінка, і твоє місце – на загумінках того світу, що існує для чоловіка”. Відкрийте шкільний підручник історії. У ньому приблизно на одне жіноче ім'я припадає 30 чоловічих.

Останнім часом ми все більше піддаємо критиці суспільні відносини, систему освіти і засоби масової інформації і забуваємо, що першим інститутом виховання для кожної особистості є сім'я. Яка вона сучасна сім'я?

У 90 відсотках випадків проблемна: відсутність власного житла, безробіття, постійна нестача коштів, принизливе становище в одних випадках жінки, у інших – чоловіка, сварки, з'ясування стосунків (як правило – при дітях). Майже у 60-ти відсотках випадків – неповна (дитину виховує тільки мати, або тільки тато). Чи здатна така сім'я виховати особистість, виховати чоловіка і жінку, які у майбутньому будуть поважати одне одного.

Вчені, які займаються дослідженням гендерної педагогіки наголошують ще на одній проблемі – проблемі формування усвідомленого батьківства. У психолого-педагогічній науці недостатньо висвітлюється проблема гендеру у формуванні майбутнього батька чи майбутньої матері.

У зменшенні потреби в дітях величезну роль відіграла економічна незалежність жінок, їх професійна зайнятість, позасімейні орієнтації та інтереси. Проте емансипація жінок супроводжувалася й шерегом негативних наслідків, які також прискорили перехід до малодітності. В першу чергу – це перевантаження жінок хатнім господарством і недооцінка у громадській думці соціальної значущості сімейних функцій як жінок, так і чоловіків.

Неабияку роль у зниженні народжуваності дітей у сім'ї відіграли слабкий розвиток обслуговування і вкрай складні житлові умови. Отже, злиті раніше воєдино докорінні різновиди людської поведінки й життєдіяльності – самоохоронна, шлюбна, сексуальна й репродуктивна поведінка особистості – в результаті сексуальної й контрацептивної революції розпалися й доля народжуваності стала цілком залежною від потреби особистості й сім'ї у дітях.

Нещодавно частина вчених започаткувала дослідження відповідального батьківства, залучення сучасних чоловіків у справи сім'ї у процес виховання дітей.

Думки розділились:

Перший погляд віддзеркалює патріархальну модель сім'ї, де чоловік голова, хазяїн, здобувач, годувальник сім'ї, безперечний авторитет для всіх членів родини (це уявлення старшого покоління), “господар у своєму домі”.

Другий погляд – тенденції сучасного життя. Це образ чоловіка, який знайшов своє втілення у американських бойовиках: мачо-мен, бере від життя все,

що забажає, цілеспрямований, “крокуючий по головах”, хижак, лідер. Таких думок дотримуються представники молодого покоління.

Чи є у житті такого чоловіка місце сім'ї, коханню, дітям, поважним сімейним стосункам?

Дослідження репродуктивних орієнтацій сучасних студентів історичного факультету показало, що із 100 опитаних 2 % взагалі не хочуть мати дітей, 38% – хочуть мати 1 дитину; 22% – хочуть мати 2-ох дітей, 3% – трьох дітей, а 35 % – взагалі не відповіли на дане питання.

Після обговорення з'ясувалося, що образ чоловіка і батька відходить на другий план. Але й новий західний взірець не приживається у нашому суспільстві.

Тому ми, на жаль, констатуємо, що у громадянській свідомості образ сучасного чоловіка і батька не сформувався, у багатьох чоловіків немає зразку, до якого він би прагнув тяжіти.

Велика заслуга в актуалізації проблеми підготовки молоді до подружнього життя та в практичному вирішенні цього питання належить видатному українському педагогу В. О. Сухомлинському. Виходячи з мети формування якостей сім'янина, він визначив конкретні завдання її досягнення: а) формування моральних уявлень про шлюб і сім'ю (дружба, кохання, відданість, вірність, обов'язок, честь, гідність, відповідальність тощо); б) формування морального ідеалу сімейного життя; в) розвиток моральних почуттів, що визначають поведінку людини в сімейному житті (особиста симпатія, повага, прив'язаність тощо); г) формування моральних переконань, на яких ґрунтується кохання, шлюб, сім'я; д) оволодіння позитивним досвідом моральних відносин між статями.

У вирішенні складних завдань формування взаємин дітей різної статі В. О. Сухомлинський надавав великого значення збагаченню духовного світу хлопчиків і дівчат, гармонії в них духовного і фізичного, їх взаємоповазі.

У Павлівській школі поряд з культом Книги, Праці, Краси панував Культ Матері, Жінки. Цінними є ідеї В. О. Сухомлинського про необхідність готувати юнаків і дівчат в системі стосунків „чоловік – жінка”: *„благородство у взаєминах між хлопцем і дівчиною, чоловіком і жінкою – це дерево, яке зеленіє тоді, коли його краса живиться глибоким корінням людської гідності, честі, поваги до людей і до самого себе, непримиренності до зла, бруду, приниження людської гідності”*³.

Виходячи з необхідності врахування особливостей статі в підготовці молоді до сімейного життя, В. О. Сухомлинський стверджував, що хлопці повинні отримувати „чоловіче виховання” (загартування, важчі роботи, допомога старшим і дівчаткам тощо). Нагадування: „Ти чоловік” сприяє вихованню лицарського ставлення до дівчини. Дівчата в свою чергу повинні отримувати „жіноче виховання”. При цьому строгість дівчини, її вимогливість і нетерпиме ставлення до зла і несправедливості, прагнення бути самобутньою, яскраво вираженою, незалежною особистістю виступає свого роду засобом виховання у юнаків якостей чоловіка. *„Виховання стійких, мужніх, незламних, непримиренних до зла жінок – це, на наш погляд, одне з найважливіших завдань формування людини”*, – говорить В. О. Сухомлинський⁴.

Говорячи про методику підготовки молоді до сімейного життя, В. О. Сухомлинський однією з умов успіху в цій справі вважав чуйність і глибоку повагу вчителя до її інтимного світу. „Вивертання” серця підлітка, юнака, надмірний інтерес до сокровенного, прагнення взнати те, в чому він сам собі соромиться зізнатися – це, на його думку, ознака педагогічного безкультур’я.

В. О. Сухомлинський закликав так організувати діяльність учнівського колективу, щоб не було *„спеціально чоловічих і спеціально жіночих видів діяльності”*. *„Не повинно бути таких трудових взаємовідносин, щоб дівчатка обслуговували хлопчиків і звикали таким чином до ролі домогосподарки. Те, що треба робити в домашньому господарстві, однаково вміло й старанно повинні робити чоловіки і жінки. Коли і є якийсь розподіл в самообслуговуванні, то він має бути тимчасовим: сьогодні хлопці виконують одну роботу, завтра – іншу”*⁵. Неодноразово він повторював, що не можна допустити того, щоб „жінки наші ставали освіченими, інтелектуально багатими рабинями – одне з дуже важливих завдань школи”. І далі: *„Як вогню бійтеся, щоб дівчатка відчули: ми – слабші, наша доля – підкорятися”*⁶.

Закликаючи до чуйності і тактовності, В. О. Сухомлинський вважав неприпустимим для вихователя пояснювати ті чи інші позитивні чи негативні риси дитини приналежністю до тієї чи іншої статі, тим більше протиставляти дівчат хлопцям або навпаки.

Практична діяльність В. О. Сухомлинського у Павлівській школі була орієнтована на формування благородства відносин між вихованцями різної статі. *„Місія вихователя – допомогти кожній дівчинці знайти поле виявлення її індивідуальних здібностей у багатогранній діяльності, пов’язаній з навчанням... Чим багатше інтелектуальне життя колективу, тим яскравіше розкривається чоловік перед жінкою і жінка перед чоловіком передусім як людина з усім її багатством, а не як істота протилежної статі. Це дуже важливо для виховання справжніх жінок і справжніх чоловіків. Щоб полюбити дівчину як жінку, хлопець повинен здобути моральний досвід поваги її як обдарованої, самобутньої, мудрої, незалежної особистості”*⁷.

Говорячи про любовні стосунки між жінками і чоловіками, В. Сухомлинський акцентував увагу практиків на гендерній відмінності в проявах почуття кохання: *„Щоб уміти по-справжньому, по-чоловічому любити, треба бути людиною сильної волі. Це, звичайно, потрібно однаковою мірою і дівчинці й хлопчикові, але чоловіча вірність і чоловіча любов – це далеко не одне й те ж, що вірність і любов жінки”*⁸.

Через 13 років після смерті В. О. Сухомлинського, у 1983 р. вийшла його „Книга про кохання”, в якій зроблено спробу комплексно розглянути проблему кохання. „Кохання і моральний прогрес людини”, „Єдність духовно-психологічних і морально-естетичних стосунків чоловіка і жінки”, „Жіночність і кохання”, „Моральна гідність жінки” – ці та інші розділи книги дають можливість усвідомити шляхи підготовки молодої людини до кохання, до боротьби за особисте щастя.

Сьогодні все більше вчених сприймає парадигму гендерного підходу в педагогіці. Для них привабливим є те, що гендерний підхід орієнтований на формування й утвердження рівних, незалежних від статі можливостей

самореалізації людини в усіх сферах життєдіяльності. Однак гендерні підходи в педагогіці сприймаються як наукова екзотика.

Осмислення суперечливих змін у суспільстві і потреба в коригуванні позицій у питаннях гендерної та сексуальної соціалізації вихованців вимагають перегляду і модифікації цілей, принципів і змісту підготовки вчителів, практичних психологів та соціальних педагогів. Саме тому в системі вітчизняної вищої (і особливо педагогічної) освіти необхідне викладання гендерних курсів і особливо курсу гендерної педагогіки, предметом дослідження якої поряд з іншими є проблема корекції процесу соціалізації молоді залежно від статі в епоху глобальних соціально-економічних трансформацій.

Важливими компонентами гендерної соціалізації особистості є гендерна педагогіка, гендерна освіта та гендерне виховання. **Гендерна педагогіка** – це сукупність підходів, спрямованих на те, щоб допомогти дітям різної статі відчувати себе в школі комфортно, успішно підготуватись до статевої поведінки в сім'ї. **Гендерна освіта** включає в себе: систематичне навчання, просвіту (тобто пропаганду й розповсюдження гендерних знань і гендерної культури), стимулювання гендерної самоосвіти¹⁰.

Гендерна освіта вирішує наступні завдання в загальному процесі соціалізації:

- ознайомлення молоді з інституційними цінностями, нормами і правилами міжстатевого спілкування (норми релігії, накази і розпорядження, літературні пасажи);
- формування адекватного розуміння дорослості: її змісту, істинних ознак, проявів і якостей;
- формування тілесної ідентичності, з якою тісно пов'язаний психосоматичний потенціал;
- розкриття особливостей жіночої і чоловічої психології, а також відмінностей поведінки представників різної статі
- формування у підлітків і молоді правильного уявлення про взаємини статей, засновані на системі загальнолюдських і національних моральних цінностей.

Отримані гендерні знання мають знайти застосування в адекватній поведінці. А це вже сфера виховання. **Гендерне виховання** – процес, спрямований на формування якостей, рис, властивостей, що визначають необхідне суспільству ставлення людини до представників іншої статі. Тому у сферу гендерного виховання входять не лише такі специфічні відносини між представниками чоловічої і жіночої статі, як подружні, але й будь-які інші: в суспільному житті, праці, відпочинку тощо.

Мета гендерного виховання полягає не лише у формуванні правильного розуміння сутності моральних норм та установок у сфері взаємин статей, але й потреби керуватися ними в усіх сферах діяльності. У процесі гендерного виховання необхідно вирішити шereg конкретних педагогічних завдань, до яких відноситься формування:

- соціальної відповідальності у взаєминах між статями, переконання, що і в сфері інтимних відносин людина не є незалежною від суспільства;
- прагнення мати міцну, дружну сім'ю, що відповідає сучасним вимогам суспільства: рівноправність батька й матері в сім'ї, народження кількох дітей;

свідоме і відповідальне ставлення до їх виховання як до свого обов'язку перед суспільством загалом, своїми батьками і дітьми;

– здатності розуміння інших людей і почуття поваги до них не лише як до людей взагалі, але й як до представників чоловічої чи жіночої статі, здатності враховувати й поважати їх специфічні статеві особливості в процесі спільної діяльності;

– здатності й прагнення оцінювати свої вчинки стосовно інших людей з урахуванням статевої належності, виробляти поняття хорошого й поганого вчинку в сфері цих відносин;

– усвідомлювати себе представником своєї статі, це підтримує її самооцінку і почуття самоповаги, впевненість і потенціал самореалізації;

– *необхідних навичок спілкування й взаєморозуміння, а також здатності приймати усвідомлені рішення в сфері міжстатевих стосунків;*

– уміння дружити і любити.

Для реалізації мети гендерного виховання необхідно:

– запровадити спеціальні навчальні курси в систему вищих навчальних закладів;

– підготувати авторські курси з гендерної рівності;

– започаткувати процес підготовки відповідних спеціалістів;

– запровадити курс підготовки викладачів, вчителів, психологів з гендерної педагогіки;

– розробити спеціальні курси для середньої загальноосвітньої школи;

– запровадити гендерний всеобуч батьків через систему дошкільної освіти, початкової і середньої школи;

– розробити відповідні методичні навчальні посібники.

Свистун К.Й.,

*заступник начальника головного управління
статистики в Чернігівській області*

Вплив безпеки життєдіяльності на демографічну ситуацію

Більшість у загальній чисельності населення області **традиційно складають жінки**: у поточному році – 55% (за даними перепису населення 1959р. – 58%).

Чоловічої статі завжди народжується більше: у 2006 році в розрахунку на 100 дівчаток народилося – 104 хлопчики (2002р. – 109).

За розрахунками, середній вік жінок області – 45 років, чоловіків – 39. Тобто, жінки Чернігівщини старші за чоловіків на 6 років. Більше третини жінок (37%) перебувають у пенсійному віці, чоловіків – лише кожен п'ятий.

Слід згадати й про те, що Чернігівщина має найвищий в державі рівень демографічної старості. Тому ми є найстарішими в Україні (як жінки, так і чоловіки).